

Eğitim Sisteminden Diplomasız Ayrılma Sorunu ve Çözüm Önerileri

ÖZET

İlköğretimden diplomasız ayrılma sorununu doğrudan hedef alan politikalar geliştirmek % 100 okullulaşma için şarttır. Bu politikaların uygulanması için gerekli olan tespit ve izlemeye yönelik teknik altyapı yakın dönemde eğitim bilgi sistemlerinde atılan atılımlarla büyük ölçüde sağlanmıştır. Bu teknik altyapıdan hareketle oluşturulacak uygun tanımlar ve etkili müdahale yöntemleri, ilköğretim diploması almadan eğitim sisteminden ayrılan öğrenci sayısını azaltacaktır.

Eğitim sisteminden diplomasız ayrılma, engellenebilir ve geri döndürülebilir bir olgudur. Diplomasız olarak ilköğretimden ayrılan öğrenci sayısının azaltılmasında ilk adım kademeli bir tanımlamadır. Öğrencinin okula devamsızlığının başlamasından sürekli devamsız hale gelmesine kadar olan sürecin ve sürekli devamsız hale gelmesinden okulla ilişkisinin kesilmesine kadar geçen sürecin kademelere ayrılarak tanımlanması farklı müdahale alanları açılmasını sağlayacaktır. Açılan müdahale alanları da rehberlik odaklı çalışmaların yapılmasına fırsat tanıyacaktır.

İlköğretimden diplomasız ayrılan öğrenci sayısının azaltılmasında sağlanacak olan başarı sadece % 100 okullulaşmanın gerçekleştirilmesi ile sınırlı kalmayacak, bu kapsamda güçlendirilen öğrenci izleme sistemleri ve rehberlik hizmetleri yoluyla, ilköğretimden ortaöğretime geçiş oranlarının ve ortaöğretimden mezuniyet oranlarının yükseltilmesi için de yol gösterici olacaktır.

İLKÖĞRETİMDEN DİPLOMASIZ AYRILMAYI ENGELLEMEYİ HEDEFLEYEN POLİTİKALAR İÇİN EN DOĞRU ZAMAN ŞİMDİ

İlköğretime kaydolmuş her çocuğun mezun olmasını sağlamaya yönelik politikaların uygulanması için önemli bir ön koşul, etkili izleme ve bilgi sistemlerinin varlığıdır.

İçerdikleri modüller bazı eklemelere ihtiyaç duyuyor olsa da, Bakanlık bünyesinde yakın dönemde geliştirilen bilgi sistemleriyle okul düzeyinde kayıt ve devam durumları büyük ölçüde takip edilebilmektedir. Gelecek aylarda başlatılması planlanan bilgi sistemiyle ise e-okul sistemi adrese dayalı nüfus kayıt sistemi ile birleştirilecek ve kayıt, başarı ve devam durumu öğrenci düzeyinde izlenebilir hale gelecektir.

Eğitim bilgi sistemlerindeki bu atılımlar sayesinde, ilköğretimden diplomasız olarak ayrılan öğrencilerin sayısını azaltacak politikaların uygulanabilmesi için gerekli teknik altyapı büyük ölçüde oluşturulmuştur. Yeni bilgi sistemlerini oluşturan modüllere devamsızlık verileriyle ilgili gerekli eklemelerin yapılması durumunda, hem eğitim sisteminden diplomasız ayrılma riski olan öğrencilerin tespit edilerek devamsızlıklarının engellenmesinin, hem de sürekli devamsızlık yaparak sınıfta kalan öğrencilerin tespitinin yapılarak okula geri döndürülmelerinin önü açılabilir.

Bu nedenle, önümüzdeki yıl sürekli devamsızlığı ve ilköğretimden diplomasız ayrılmayı azaltmayı hedefleyen politikaların tasarlanması ve denenmesi için en doğru zamandır. Ancak bu altyapının etkili olarak kullanılması için yeni eğitim bilgi sistemlerinin yalnızca teknik veri toplama amacıyla değil, aynı zamanda politika üretme ve uygulamaları izleme amacıyla da kullanılması gerekmektedir.

İLKÖĞRETİMDEN DİPLOMASIZ AYRILMA ÇOK NEDENLİ, ENGELLENEBİLİR VE GERİ DÖNDÜRÜLEBİLİR BİR OLGUDUR

Öğrencinin diploma almadan eğitim sisteminden ayrılması birçok etmenin üst üste geldiği bir sürecin sonunda gerçekleşir.

Genellikle, eğitim sisteminden tamamen kopma noktasına gelmeden öğrencinin okula devamı düzensizleşir, derslerdeki başarısı düşer ve okul bünyesindeki etkinliklere katılımı azalır. Bir diğer deyişle, öğrencinin eğitim sisteminden kopuşu kademeli olarak gerçekleşir. Bu nedenle, öğrencinin ilköğretimden diplomasız ayrılması öngörülebilir ve doğru müdahalelerle engellenebilir.

Doğru müdahalelerin belirlenmesi için eğitim sisteminden kopuşun nedenlerinin anlaşılması şarttır. Buna bağlı olarak, mevsimlik tarım işçiliği veya kentsel üretim atölyelerinde çalışma zorunluluğundan kaynaklanan bir kopuşla okul ortamında yaşanan başarısızlık, şiddet ve dışlanma deneyimlerinden kaynaklanan bir kopuşa müdahaleler farklı olmalıdır.

Ancak ilköğretimden diplomasız ayrılmanın eğitim politikalarıyla müdahale edilebilir nedenlerine bakıldığında, okullardaki ortam ve eğitimin kalitesine ilişkin sorunlar ön plana çıkmaktadır. Birçok olumsuz dış etmen karşısında bile, "çocuk dostu okul"da kaliteli eğitim gören ve okula aidiyet duygusu kuvvetli bir öğrencinin eğitim sisteminde kalma ve ilköğretim diploması alma olasılığı daha yüksek olacaktır.

EĞİTİM SİSTEMİNDEN DİPLOMASIZ AYRILAN ÖĞRENCİ SAYISINI AZALTMAK İÇİN MEVCUT MEVZUAT KISITLI, UYGULAMALAR YETERSİZDİR

İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'nde eğitim sisteminden diplomasız ayrılma konusu devam ve ilişik kesme ile ilgili maddelerle düzenlenmektedir. Ancak mevcut düzenlemeler, öğrencilerin eğitim sisteminden diplomasız ayrılmalarını engellemek ve ayrılan öğrencilerin geri dönmelerini sağlamak için yeterli ve etkili müdahalelere olanak sağlamamaktadır.

Yönetmeliğe göre öğrencinin okula devamını sağlama yükümlülüğü veli, okul yönetimi, milli eğitim müdürlükleri, muhtarlar ve mülki amirlere aittir. Bir öğrenci zorunlu öğrenim çağında olduğu sürece okula kayıtlı kalmakta, okulla ilişkisi ancak zorunlu öğrenim çağını tamamladığı zaman veya veli talebi olduğu takdirde zorunlu öğrenim çağını tamamladıktan iki yıl sonra kesilmektedir.

Bu çerçevede, devamsızlığı üç günü sadece bir gün bile aşan bir öğrenci, okula bir yıldan fazla süredir devam etmeyen bir öğrenci ve okula beş yıldır devam etmeyen bir öğrenci 14 yaşını doldurmadıkları sürece günlük okul kayıtlarında aynı statüye sahiptirler ve okula devamsız olarak gözükmemektedirler. Buna bağlı olarak, 3. sınıfta, 9 yaşındayken sürekli devamsızlığı başlayan bir öğrenci, yıllık okul kayıtlarında 5 yıl daha 3. sınıf düzeyinde devamsızlıktan sınıfta kalmış olarak gözükmemektedir.

Öğrencilerin okuldan diplomasız ayrılmasını engellemeye yönelik müdahalelerin başarısı, yetkililerin konuya gösterdikleri hassasiyete ve kişisel girişimlerine bağlı kalmaktadır. Bunun bir nedeni, okula sürekli devamsızlık riski taşıyan öğrencilere yönelik müdahaleler konusundaki düzenlemelerin yeterince ayrıntılı olmamasıdır. Risk altındaki öğrencileri tespit yolundaki tek düzenleme "okula geç gelmeyi veya izinsiz olarak sınıftan ya da okuldan ayrılmayı alışkanlık haline getiren" öğrencilere yöneliktir. Yönetmelikteki düzenleme, veli, öğretmen, okul rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri servisi ve okul yönetiminin işbirliği ile gerekli önlemlerin alınmasını öngörür.

Engelleme yönündeki müdahalelerin bireylere bağlı oluşunun bir diğer nedeni, okula devamsızlık yapan öğrenciler için mevcut düzenlemelerin uygulamalarını izleyecek ve yetkililerin hesap verme sorumluluğunu sağlayacak bir sistemin bulunmamasıdır. Sürekli devamsız olan

öğrencilerin okula geri dönmelerinin sağlanması için, kanundaki düzenlemeye göre, okul idaresi ve müfettişlerinin "devama engel olan maddi ve manevi sebeplerin giderilmesi" konusunda çalışması gerekir. Okul idaresi ve müfettişlerin öğrencinin okula dönüşünü sağlayamadığı durumda konuyu mülki amirlere iletmesi ve mülki amirlerin "gerekli tedbirleri" alması gerekir. Bu süreçle çocuk okula döndürülemezse, kanundaki düzenlemeye göre velisine idari para cezası uygulanmalıdır.

Uygulamada ise sürekli devamsızlığı olan bir çocuğun okula geri dönmesine yönelik olarak okul idaresi ve müfettişlerin attıkları adımların etkinliği bireylerin inisiyatifine bağlıdır. Sürecin sonunda herhangi bir para cezası uygulanmamaktadır.

İLKÖĞRETİMDEN DİPLOMASIZ AYRILAN ÖĞRENCİ SAYISINI AZALTMAK İÇİN KADEMELİ BİR TANIM VE GÜÇLÜ REHBERLİK HİZMETLERİ GEREKLİDİR

İlköğretim diploması almadan eğitim sisteminden ayrılan öğrencilerin sayısını azaltmak için atılması gereken ilk adım mevzuatta bu konuyu doğrudan ele alan düzenlemelerin yapılmasıdır. Öğrencinin okula devamsızlığının başlamasından okulla ilişkisinin kesilmesine kadar geçen sürecin kademelere ayrılarak tanımlanması farklı müdahale alanlarının açılmasını sağlayacaktır. Açılan müdahale alanları da rehberlik odaklı çalışmaların yapılmasına fırsat tanıyacaktır.

Kademeli tanım ve müdahalelere fikir verebilecek bazı örnekler şöyle sıralanabilir:

Sürekli devamsızlık riski taşıyan öğrenci

Tanım: Okula geç gelmeyi, izinsiz olarak sınıftan veya okuldan ayrılmayı alışkanlık haline getirmiş, ders başarısı ve okul ortamındaki davranışları endişe verecek

nitelikteki öğrenciye "sürekli devamsızlık riski taşıyan öğrenci" denir.

Tanımın Amacı: Mevcut İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'nin 30. maddesini temel alan bu tanım, öğrencinin okuldaki davranış ve başarı durumunu sürekli devamsızlık süreci ile ilişkilendirmektedir. Böylece, sürekli devamsızlık riski taşıyan öğrencilere odaklı, sistemli önleyici müdahalelerde bulunulmasının önü açılmaktadır.

Müdahale Önerileri: Güçlendirilmiş bir rehberlik hizmetleri servisi önderliğinde, sınıf öğretmenleri tarafından sürekli devamsızlık riski taşıyan öğrencilerin: (a) ders başarılarını artırmak amaçlı ek ders uygulamaları, (b) okula aidiyet duygularını güçlendirmeye yönelik sosyal etkinlikler ve (c) özgüvenlerini güçlendirmeyi hedefleyen akran destek programları yürütülebilir.

Öğrencinin sürekli devamsızlık riskinin artmasının temelinde, ailesinin yaşam koşullarının ve seçimlerinin ön planda olduğu durumlarda, rehberlik hizmetlerinin yönlendirmesiyle okul idarecileri ve öğretmenler, öğrencinin velisiyle birlikte, (a) öğrencinin sürekli devamsızlık riskini azaltmak amacıyla ev ortamında yapılabilecek iyileştirmeleri belirleyebilir, (b) öğrencinin ev içinde veya dışında çalıştığı durumlarda, çocuğun çalışmaması veya çalışmanın okula devamı aksatmayacak şekilde düzenlenmesi için çözüm önerileri arayabilirler.

Sürekli devamsızlığı olan öğrenci

Tanım: 10 gün üst üste mazeretsiz olarak okula devam etmeyen öğrenciye "sürekli devamsızlığı olan öğrenci" denir.

Tanımın Amacı: İlköğretim ve Eğitim Kanunu veya İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'nin okula devam konulu maddelerinden yola çıkan bu tanım, 10 günlük süreden bahsederek öğrenci

devamsızlığının kritik noktaya geldiği zamanı belirler, yapılacak müdahalenin kişisel inisiyatiften çıkarılıp bir sisteme oturtulmasına yardımcı olur. Sürekli devamsızlığın izlenmesi için mevcut eğitim bilgi sistemi modülüne yapılacak bir eklemede, sürekli devamsızlığın gün sayısına göre eşiklere ayrılması ve sürekli devamsızlık nedenlerinin belirtilmesi tespit ve müdahale açısından önemlidir.

Müdahale Önerileri: Okul idaresi ve müfettişlerin yanı sıra rehberlik hizmetleri servisi, sınıf öğretmenleri, öğrenciler ve velilerin de rol alabileceği ve öğrencinin sürekli devamsızlığının nedenine uygun bir müdahaleler paketi düşünülebilir. Örneğin, okula gitmemek öğrencinin kendi kararıysa akranları tarafından ikna edilmeye çalışılabilir, ekonomik nedenlere bağlıysa veliler, okul aile birliği ve okul idaresi tarafından maddi destek kaynakları oluşturulabilir. Tüm bu durumlarda, öğrenci ve velisiyle yapıcı bir iletişim kurulması kilit önemdedir.

Eğitim sisteminden diplomasız ayrılma riski taşıyan öğrenci

Tanım: Bir önceki öğretim yılında devamsızlıktan başarısız sayılıp yeni öğretim yılının ilk 15 gününde izinsiz olarak okula devam etmeyen öğrenciye "eğitim sisteminden diplomasız ayrılma riski taşıyan öğrenci" denir. Bu risk grubundaki öğrencinin kaç yıldır eğitim sistemi dışında olduğunun bilgi sistemi tarafından tespit edilmesi ve verilerde belirtilmesi, müdahale yöntemlerini ve öncelikli hedef grupları belirlemek açısından gereklidir.

Tanımın Amacı: Öğretim yılının başı, okula sürekli devamsızlığı olan bir öğrencinin okula geri dönmesi için en uygun zamandır. Bu noktada, bir önceki öğretim yılında okula sürekli devamsızlığı olan ve içinde bulunulan öğretim yılında devamsızlığı süren öğrencileri tespit etmek ve doğru müdahaleleri gerçekleştirmek özellikle

önemlidir. Bilgi sisteminde bu tanım doğrultusunda oluşturulacak kategorinin alt kategorileri olması ve bu alt kategorilerde öğrencinin kaç yıldır eğitim sistemi dışında olduğunun tespit edilmesi, yapılan politika ve uygulama değişikliklerinin yıldan yıla etkisini izleyebilmeyi de sağlayacaktır.

Müdahale Önerileri: Sürekli devamsızlığı olan öğrenciye yönelik olanlara benzer müdahaleler bu öğrenciler için de düşünülebilir. Öğrencinin bir süre ara verdikten sonra okula geri dönmesinin önündeki psikolojik ve uyumla ilgili engellerin aşılması için rehberlik ve psikolojik destek hizmetleri servisinin daha yoğun çalışması öngörülmektedir. Okula geri kazandırma konusunda bu belgede bahsedilmeyen ama MEB bünyesinde çalışmaları sürdürülen yetiştirici sınıflar eğitiminin önemi büyüktür.

Okula geri kazandırılmış öğrenci

Tanım: Önceki öğretim yıl(lar)ında devamsızlıktan başarısız sayılıp yeni öğretim yılında okula devam etmeye başlayan veya yetiştirici sınıflardaki eğitimden yararlanan öğrenciye "okula geri kazandırılmış öğrenci" denir.

Tanımın Amacı: Okula devamsızlıktan dolayı başarısız sayılıp sınıfta kalmasına rağmen okula geri dönmesi sağlanan öğrencilerin izlenmesini ve bu konudaki yeni politika ve uygulamaların etkilerinin ölçülmesini sağlayacak bir tanımdır.

Müdahale Önerileri: Özellikle eğitime bir yıldan uzun süre ara vermiş öğrenciler için okula yeniden uyum sağlamanın zor olacağı varsayımından hareketle ilk aylarda akran eşleştirmeleri ve yoğunlaştırılmış rehberlik hizmetleri düzenlenmesi düşünülebilir.

Okulu nihai olarak terk etmiş öğrenci

Tanım: Zorunlu öğrenim çağını tamamlamış olmasına rağmen ilköğretime

devam etmek için herhangi bir talepte bulunmamış ya da ilköğretime devam etmek için talepte bulunmuş ancak 16 yaşını doldurmuş olmasına rağmen ilköğretim diploması almamış olan öğrenciyi "okulu nihai olarak terk etmiş öğrenci" denir.

Tanımın Amacı: Mevcut İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'nin 31. maddesini temel alan bu tanım, diplomasız olarak eğitim sisteminin dışına çıkılmasını engellemeye ve okula geri dönmeyi sağlamaya yönelik uygulamaların etkisini ölçme konusunda önemlidir. Okulu nihai olarak terk etmiş öğrenci sayısında yıllar üzerinden yapılacak bir inceleme, uygulamaların ulusal, il, ilçe ve okul düzeylerinde etkisinin değerlendirilebilmesini sağlayacaktır.

Müdahale Önerileri: Zorunlu öğrenim çağında okula geri kazandırılmamış öğrencilerin açık ilköğretimden yararlandırılması ve yaygın eğitim uygulamalarına yönlendirilerek bilgilendirilmesi öncelikli müdahaleler arasındadır.

EĞİTİM SİSTEMİNDEN DİPLOMASIZ AYRILMAYI AZALTMAYA YÖNELİK POLİTİKALARIN BELİRLENMESİNDE PİLOT UYGULAMALAR ÖNEMLİDİR

Diploma almadan ilköğretimden ayrılan öğrencilerin sayılarının azaltılmasına yönelik mevzuatta ve uygulamada herhangi bir değişiklik yapılmadan önce müdahalelerle ilgili önerilerin pilot okullarda denenmesi ve etkilerinin izlenmesi gerekmektedir. Bu pilot uygulamalardaki çıktılardan hareketle atılabilecek bir sonraki adım, konuyla ilgili yapılacak mevzuat ve uygulama değişikliklerinin teknik, yönetsel, finansal ve yasal boyutlarıyla ilgili kapsamlı bir incelemedir.

Bu incelemelerden çıkacak öneriler mevzuat ve bütçeye yansıtılarak acilen uygulanmaya başlamalıdır. 60. Hükümet Programı ve

Binyıl Kalkınma Hedefleri kapsamında verilen ilköğretimde % 100 okullulaşma sözünün tutulması için ilköğretimden diplomasız ayrılma sorununun daha fazla zaman kaybedilmeden çözülmesi şarttır.

Politika notunun hazırlanmasında, AÇEV, ERG ve KA-DER ortaklığında AB desteği ile yürütülen "Eğitimde ve Toplumsal Katılımda Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması" Projesi kapsamında Doç. Dr. Fatoş Gökşen, Dr. Zeynep Cemalcılar ve Dr. Can Gürlesel tarafından hazırlanan "Türkiye'de İlköğretim Okullarında Okul Terk ve İzlenmesi ile Önlenmesine Yönelik Politikalar" başlıklı araştırma raporundan yararlanılmıştır.

UNICEF Proje Asistanı Ertan Karabıyık'a eleştiri ve önerileri için teşekkür ederiz.